

**שיחה שבועית מפי הרב אביגדר נבנצל שליט"א
פרשת "בלק" תשנ"ז - תלמידיו של אברהם אבינו**

הגמ' אומרת שמן התורה מן הנביאים ומן הכתובים יש ללמוד שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. הראיה מהתורה מבלעם. בהתחלה הקב"ה אומר לבלעם "לא תלך עמהם לא תאר את העם", ואחרי שבלעם מתעקש אז הקב"ה אומר "אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם". בלעם רוצה ללכת, אז מוליכין אותו בדרך הזו. אין הכוונה שאדם מצליח לעשות כל מה שרוצה, גם בלעם לא הצליח לעשות כל מה שרצה, אבל נותנים לו את האפשרות לבחור, יש לו בחירה חופשית, מה יצליח בידו, זה נקבע לפי הקב"ה. חובת הלבבות מסביר שהבחירה של האדם היא על הרצון. האם הוא רוצה להיות צדיק או להיפך. אבל מה יצליח לעשות, זה הקב"ה קובע. המן הרשע רצה לעשות מה שרצה, וגמר על עץ גבוה חמישים אמה. ברוך השם, לא כל רשע מצליח לעשות מה שרוצה. וכן להיפך, יש צדיקים שלא הצליחו לעשות מצוות שרצו לעשות. הבחירה היא על הרצון. זו המשמעות של בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. גם בלעם לא ביצע מה שרצה. אצל בלעם אפשר לראות עד היכן אפשר להגיע עם הרצון. מצד אחד בלעם מתימר להיות יודע דעת עליון, חז"ל אמרו על בלעם, השתא דעת בהמתו לא ידע, דעת עליון ידע? שאת דעת אותו בלעם לא יודע ומתווכח איתה, אז להבדיל אלף אלפי הבדלות הוא מתימר לדעת דעת עליון? אלא שהיתה איזו נקודה שהוא ידע. בלעם ידע את השעה שבה הקב"ה כועס, ולזה בלעם קורא יודע דעת עליון. הקב"ה אומר לבלעם "לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא", הקב"ה אומר לו במפורש לא ללכת, ובלעם מתעקש, אולי בכל זאת אפשר להצליח לעשות מה שאני רוצה, גם כשהוא רואה שהאתון רואה יותר ממנו, האתון רואה את המלאך והוא לא, ובכל זאת הוא לא חוזר בו גם כשמראים לו נס גדול, שהאתון יכולה לדבר אליו, גם אז לא חוזר בו כשהמלאך, וחז"ל אומרים שהיה מלאך של רחמים שבא לרחם על בלעם שלא יאבד, אומר לו "כי ירט הדרך לנגדי", הדרך שאתה הולך אינה דרך טובה. ובלעם עונה "ועתה אם רע בעיניך אשובה לי". אם רע בעיניך, בעיני המלאך, יש לו ספק אם זה רע! הוא לא שואל אם זה רע בעיני הקב"ה. הקב"ה, כך חושב בלעם, הרשה לי ללכת. בעיני המלאך, אולי אין זה טוב, אבל הקב"ה הרשה לי ללכת. אבל הרי בהתחלה הקב"ה אמר "לא תלך עמהם", את האיסור בלעם לא זוכר, רק את ההיתר. ואולי הוא מתרץ לעצמו, כמו שתירץ לפני כן לשרי מואב, שהקב"ה לא רצה שילך כי לא היו שרים רבים ונכבדים בפעם הראשונה, אבל עכשיו עם שרים רבים ונכבדים, אז הוא יכול ללכת, יש כבוד מספיק ללכת עם השרים. אמנם הקב"ה לא אמר שהטעם הוא בגלל שהשרים לא מספיק נכבדים אלא מפני ש"לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא", מה פירוש ברוך? בלעם הבין שהעם ברוך כל עוד בלק לא שולח שרים רבים ונכבדים יותר, אבל אם שולח, אז כבר העם ח"ו אינו ברוך. אדם שטוען שיוודע דעת עליון, ורש"י אומר שהוא חשב שאפשר להשפיע על הקב"ה, הקב"ה אמר לו לא ללכת, אבל הוא חושב שיצליח לשכנע את הקב"ה. איך יצליח לשכנע את הקב"ה? הוא מביא שבעה פרים ושבעה אילים, והקב"ה יקבל את הקרבנות ויתרצה לתת לו לעשות מה שרוצה. בלעם מביא יותר קרבנות מאברהם אבינו, אז אפשר לשחד את הקב"ה שיסכים לרצונות שלי, כך חושב בלעם הרשע. אדם שהוא נביא ה' א"א כלל לתפוס את מעלתו, ובכל זאת לפי הבנתנו, איך אפשר לחשוב כך, שניתן לשחד את הקב"ה?! הרש"י הירש מסביר שכאשר אברהם אבינו עומד להביא את הקרבן הכי גדול שאדם יכול להביא אז הוא אומר "ונשתחוה ונשובה אליכם", אני אכניע את עצמי לפני הקב"ה, ואילו בלעם אומר לבלק שהוא רוצה להביא "קרבן אך ורק לעשות רע, "התייצב על עלתך", אל תכניע את עצמך לפני הקב"ה, אלא התייצב, עמוד זקוף לפני הקב"ה. והפשט הוא, שמדוע צדיק מקריב קרבן, כי הוא רוצה למלא את רצון ה', הוא מנסה להתקרב אל הקב"ה, הוא משתדל שיתמלא רצון ה' בעולם, שיתגלה כבוד ה' בעולם, הוא היה רוצה להקריב את עצמו לפני הקב"ה, ואברהם אבינו את בנו, ואם הוא לא יכול, אז הוא נותן לקב"ה מה שיכול לתת, אם הקב"ה רוצה פר ואיל, אז הצדיק נותן פר ואיל, אני רוצה

להכניע את עצמי לפני הקב"ה, אני רוצה שיתמלא רצון ה' בעולם, ואילו הרשע בקרבנו רוצה להכניע את הקב"ה אליו, אני רוצה ח"ו לקלל, אבל הקב"ה לא רוצה, אז באמצעות הקרבן אני אגרום שהקב"ה יעשה את מה שאני רוצה, לא שאני אעשה מה שהוא רוצה, אלא שהקב"ה יעשה את רצוני, הקב"ה ירצה מכאן ולהבא, את מה שאני רוצה. זה ההבדל בין הקרבן של בלעם לקרבנות של אברהם אבינו ושאר צדיקי עולם. הצדיקים, כאשר מביאים קרבן, רוצים שיתמלא רצון ה' בעולם, כשמברכים ברוך אתה ה', שיתמלא הרצון שלך בעולם, ואילו הרשע רוצה שיתמלא הרצון שלו בעולם.

מיכה אומר בהפטרה "עמי זכר מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אתו בלעם בן בעור מן השטים עד הגלגל למען דעת צדקות ה': במה אקדם ה' אכף לאלקי מרום האקדמו בעולות בעגלים בני שנה: הירצה ה' באלפי אילים ברבבות נחלי שמן האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי: הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך". מה הקשר כאן בין הפסוקים? אולי אפשר להסביר "עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב". בלק יעץ ח"ו לקלל את ישראל "ומה ענה אתו בלעם בן בעור" שאפשר לקלל, בלק יביא שבעה פרים ושבעה אילים, ואפשר לקלל. ובסופו של דבר לא הצליח "מן השטים עד הגלגל למען דעת צדקות ה'", שלא קרה שום דבר מכל הקרבנות, א"כ מה היתה הטעות של בלעם? אלא שבלעם לא ידע ש"במה אקדם ה' אכף לאלקי מרום האקדמו בעולות בעגלים בני שנה הירצה ה' באלפי אילים ברבבות נחלי שמן", זה מה שהקב"ה צריך? בלעם הקריב שבעה פרים ושבעה אילים, אולי הקב"ה צריך אלפי פרים ע"מ שיעשה מה שבלעם רוצה? "האתן בכורי פשעיי", מישע מלך מואב לפי פירוש אחד, מקריב את בנו, זה מה שהקב"ה רוצה? אלא שהקב"ה רוצה, "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך". כשמקריבים את הקרבן זה ע"מ להיות אכף לאלקי מרום, כדי לשפר את המידות ולא להיפך. מטרת הקרבנות של בלעם אינה כדי לשפר את המידות "ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט", ה' רוצה שכל אחד ירצה אך ורק את מה שמגיע לו, לא יותר. ואילו בלעם, נפש רחבה, הוא רוצה "מלא ביתו כסף וזהב", אם בלק יתן. הקב"ה רוצה שבאדם תהיה אהבת חסד, להיטיב לבריות, ואילו בלעם, עין רעה. הקב"ה רוצה. "והצנע לכת עם ה' אלקיך", ואילו בלעם, רוח גבוהה יש בו. כל המידות של בלעם הן בדיוק ההיפך ממה שהקב"ה רוצה ועכשיו, כשהוא מקריב את הקרבן, הוא לא רוצה לשנות את מידותיו, הוא רוצה שעכשיו הקב"ה ימלא את משאלותיו השפלות, שבאות לו מתוך המידות שיש לו. קרבן כזה לא יתקבל. קרבן מתקבל כאשר אתה רוצה לעשות רצון ה', לא כאשר אתה רוצה להכריח את הקב"ה, שיעשה את הרצון הטמא שלך.

הגמרא אומרת, שאם אדם נותן צדקה, ואומר ע"מ שיחיה בני אז זוהי צדקה גמורה, אבל זה רק אם יהודי אמר, אם גוי נותן צדקה ואומר ע"מ שיחיה בני, זוהי צדקה, אך לא צדקה מעולה, זו אינה צדקה גמורה. מה ההבדל בין יהודי לגוי כאן? יהודי כאשר הוא נותן, הנתנה היא בלב שלם, הוא רוצה לתת צדקה, אלא מה, הוא רוצה גם שבנו יחיה, זהו גם רצון טוב, אבל הוא רוצה לעשות את רצון ה' ולתת צדקה, אז זוהי צדקה גמורה. הגוי רוצה שיתמלא הרצון שלו, הוא רוצה שבנו יחיה, אז הוא נותן צדקה ע"מ לקנות את רצון ה' ושבנו יחיה, הוא לא רוצה להכניע את עצמו לרצון ה', הוא רוצה לכופף את הקב"ה לרצונו. אצלו הע"מ זהו תנאי כפול, כמו שהסבירו תוסי'. הרמב"ם הרי סובר שכאשר אומרים ע"מ לא צריך תנאי כפול. יהודי גומר בליבו לתת צדקה, בלב שלם, ניתן לעשות תנאי, אבל אעפ"כ עיקר הרצון הוא לתת צדקה ושיתמלא רצון ה'.

חז"ל אמרו שלעתיד לבוא, הגויים יבואו וישאלו למה הקב"ה נותן שכר רק לישראל, למה אינו נותן גם לנו? היהודים קיימו את התורה, אז גם אנחנו נקבל את התורה ונקיימה, ונקבל ג"כ שכר, אז אמנם זה קצת מאוחר, וכמו שאומרים חז"ל מי שלא טרח בע"ש לא יאכל בשבת, אבל ה' יתן להם מצוה קלה, מצות סוכה, ואח"כ הקב"ה יוציא חמה מנרתיקה כ"א יבעט ויצא. שאלו חז"ל מה העול של הגויים, הרי הדין הוא שאם מצטער פטור מן הסוכה, ואם אפשר לצאת, אז מה העול דוקא

בגויים? מסבירה הגמרא שיהודי יוצא מהסוכה אז הוא לא מקיים את המצוה, אבל הוא לא שמח בזה שהוא לא מקיים עכשיו מצות סוכה, הוא מצטער שאינו יכול לקיים מצוות סוכה, אמנם מצד אחד הוא צריך להיות שמח כי זה יו"ט, אבל מצד שני להצטער על כך שאינו יכול לקיים עכשיו את מצות ה', לשבת בסוכה. ואילו הגוי שמח שאפשר לצאת מהסוכה, זה מה שהגוי רוצה - עבדא בהפקירא נחא ליה. יהודי צריך לשאוף לדבוק בדרכי הקב"ה. אמנם לצערנו יש יהודים שהולכים בדרכי הגויים, ויש גויים שהם כן צדיקים. אבל באופן כללי השאיפה של ישראל היא להתקרב אל הקב"ה, לא להתרחק או ח"ו להכניע את הקב"ה, אלא למלא את רצונו.

חז"ל מתקנים תקנות כדי לקרב אותנו לתורה. לעיתים ע"י ביטולה, ביטולה זהו קיומה. חז"ל תקנו לא לתקוע שופר בשבת, למה? שמא יעבירו ארבע אמות ברה"ר. חז"ל יודעים להעריך מהי שבת, אז הם מבינים שצריך לתקן שכל ישראל לא יתקעו בשופר בשבת, שמא יהודי אחד יטעה ויעביר שופר ארבע אמות ברה"ר, כי חז"ל ידעו מה גודל הענין של שבת. התורה אסרה לאכול בשר בהמה בחלב, באים חז"ל ואוסרים גם לאכול עוף בחלב, מכיון שהם חששו שמא נכשל ונאכל בשר בהמה בחלב. חז"ל מתקנים כל מיני זמנים שהתורה לא ציוותה, חנוכה להדליק נרות, פורים לקרא במגילה, כי צריך לזכור את ניסי ה' ולהודות לה' על הניסים, והחת"ס סובר שיש חיוב מדאורייתא לזכור את הניסים של ה', אלא שהתורה לא ציוותה לזכור דוקא בנרות, באו חז"ל ותקנו שהזכירה תהיה בנרות והלל ושאר דברים, וכן בפורים במקרא מגילה, משלוח מנות ושאר דברים, כל תקנות חז"ל הם לקרב אותנו, לעשות רצון ה'. פרוזבול שלכאורה זוהי קולא, ובגמרא זוהי מח' האם פרוזבול מועיל גם לשמיטה דאורייתא או רק לשמיטה דרבנן, אבל בעיקר הגמרא אומרת, פרוזבול תוקן כי אנשים היו נמנעים מלהלוות, ועוברים על "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה בעיניך באחיך האביון ולא תתן לו", אז תקנו פרוזבול כדי שאנשים יקיימו את מצות ה', ויתנו צדקה לעניים. היתר עסקא ג"כ עוזר שאנשים יתנו הלוואות כדי שאדם ילוה ויוכל להרויח ללא איסור ריבית. א"כ, כל תקנות חז"ל מטרתן לקרב את האדם אל רצון ה'. לפעמים ע"י תקנות, לפעמים ע"י איסורים, או להיפך בקולות למיניהם. תקנות חז"ל אינן עוקרות את התורה, היתר עסקא אינו היתר לקחת ריבית היתר עסקא עושה שלא יעברו על איסור ריבית. פרוזבול יוצר שלא יהיה כאן איסור שמיטה. אבל לא חלילה שחז"ל מתקנים לנו לעבור ולעקור את התורה. מה הניגוד לתקנות חז"ל? מה הבלעם שכנגד? השיטה של הקונטרסטיבים והרפורמים, השיטה שעוקרת את התורה, לעשות איך שיהיה נוח להם. עם זה לא נוח לי, אז עוקרים, עם זה קשה להסתדר אז ג"כ עוקרים. הם לא מקרבים את ישראל לקב"ה, אלא הם מנסים לכופף כביכול את הקב"ה, לכופף את התורה, למה שנוח להם ומה שהם רוצים. כשהיה נוח להאמין, שאפשר להתבולל בגרמניה, אז עקרו לגמרי את ציון וירושלים מתפילתם, לא הפריע להם שאינם יכולים להתפלל ליד הכתל המערבי, הם מחקו את זכר ציון וירושלים. היום כשידנו, ברוך השם, על העליונה, אז הם זוכרים שכדאי ג"כ להתקרב אל ירושלים. אבל אם ח"ו יד הערבים תהיה על העליונה בירושלים, אז שוב ימחקו את ציון וירושלים מתפילתם. זהו ההבדל בין מי שרוצה לקרב את עצמו אל הקב"ה ואל התורה, לבין מי שרוצה לקרב את התורה אליו.

משה רבינו שומע את רצון ה', ופרעה ג"כ שומע את רצון ה', מפי משה. כשמשה שומע את רצון ה' הוא אומר "מי אנכי", אני אין ואפס, אינני ראוי. ודאי שרצון ה' צריך להתמלא. פרעה צריך לקבל מכות ולהענש, וישראל צריכים לצאת ממצרים, אבל אני לא ראוי שזה יעשה על ידי, ואילו פרעה כשהוא שומע את רצון ה', אז הוא אומר "מי ה' אשר אשמע בקלו", אני חשוב, "אני ואפסי עוד". זהו ההבדל בין מי ששואל את עצמו מי אני, כמו משה רבינו, לעומת זה השואל מי ה' כמו פרעה אדם השואל את עצמו מי אני הוא הולך בדרכי משה רבינו, אמנם אף אחד לא יכול להגיע לדרגה של משה רבינו, ענו כמוהו, אבל כ"א לפום דרגא דיליה. אבל להתקרב אל הדרך של משה רבינו ומי שעושה להיפך ומנסה להכניע את רצון ה' אל רצון עצמו, אז הוא הולך בדרך של פרעה. אמנם לא יהיה רשע כמוהו אבל הולך בדרך של פרעה.

בלמדנות ג"כ רואים זאת, יש אדם שמנסה להתאים את השכל שלו אל הגמרא, אל המפרשים, לנסות להבין מה אמרו חז"ל, מה אמרו הראשונים, ויש להיפך שיש לו הנחה מוסכמת שצריך ללמוד כמו שהוא למד, ואם הראשונים הם לא אמרו כך, אז יש לו קושיה עליהם וצריך להבין למה לא אמרו כך, אבל מה שאני אומר זה נכון, ואני צודק. אם ראשונים כמלאכים או כחמורים, צריך להבין שהראשונים הם כמלאכים הבינו את רצון ה', הבינו פשט בגמרא, אנחנו צריכים להשתדל לשאוף ולהבין ג"כ לשאוף ולהחזיק ג"כ בשולי גלימתם של הראשונים והאחרונים ולהבין, הם כמלאכים, ואילו אנחנו כחמורים, צריך לנסות ולהשתדל להבין את הקושיות של ראשון זה על ראשון אחר ולתרוץ אותן.

"ארח חיים למעלה למשכיל" - המשכיל שואף להדבק למעלה, להתקרב כמה שיותר, לדעת עליון. עשה רצונו כרצונך, בטל רצונך מפני רצונו. וההיפך זה "למען סור משאול מטה", הרשע מנסה להפוך את הדברים, להוריד את הקדושה בעולם, להשפיל את רצון ה', שה' ירצה מה שאני רוצה, לא שאני ארצה מה שהקב"ה, לא שאני אבין את התורה ופרשני ה. אלא מה שאני חושב זהו הפשט הפשוט, ואח"כ צריך להבין למה הראשונים לא סברו כמותי, המשכיל מבין שהוא נמצא למטה, והוא צריך לטפס מעלה מעלה, עד שיתקרב אל הקב"ה, אל התורה, אל רצון התורה וקיומה, והרשע מנסה להוריד הכל, בדרך שאדם רוצה לילך, אז הרשע מנסה שהכל יהיה בדרך שהוא רוצה, כשאפשר חלילה לרצות לקלל אז אפשר חלילה לנסות ולשכנע את הקב"ה לקלל. הקב"ה אמר במפורש "לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא", אבל בלעם מתעקש ללכת. זוהי הדרך של עמלק. יש שעמדו על כך שאותיות בלק בלעם הן אותן אותיות של בבל עמלק. עמלק לא כופר בהשגחת ה', עמלק מאמין שיש בורא לעולם. חז"ל אומרים שמטרתו של עמלק כשהוא נלחם ברפידים היא למנוע מתן תורה, אם הוא לא מאמין בקב"ה אז מה איכפת לו שיתנו את התורה? אלא עמלק יודע שיש בורא לעולם, ושהוא נותן את התורה, אלא שעמלק חושב שהוא יכול לנצח את כל הדברים הללו. עמלק חושב שיצליח למנוע מישראל לקבל את התורה, עמלק הוא לא ירא אלקים, מי שלא מאמין במציאות ה', לא שייך לדון עליו אם הוא ירא או לא, אלא שהוא מכיר בבורא עולם, אבל הוא רוצה להכתיב לקב"ה מה יקרה, ושהקב"ה יעשה את רצונו ח"ו, זהו לא ירא אלקים, עמלק לא מבטל את עצמו, לא מכניע את רצונו לפני רצון ה', והתורה דורשת מאתנו לזכור להיות יראי אלקים, לא להיות כמו עמלק. עשה רצונך כרצונו - זה אהבת ה' ובטל רצונך מפני רצונו - זה יראת ה', הרשע מנסה לבטל רצון שמים ובדרך שרוצה לילך בה מוליכין אותו, אבל כמובן שמה שהוא רוצה לא יוצא לפועל. והסוף שבלעם נהרג במדין יחד עם מלכי מדין.

המשנה אומרת מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע? תלמידיו של אברהם אבינו אוכלים בעולם הזה, יש להם גם עוה"ז, גם אם נראה לנו שיש צדיק ורע לו, צריך לדעת שתלמידיו של אברהם אבינו אוכלים גם בעוה"ז ועוד יותר יש להם עוה"ב. ואילו תלמידיו של בלעם הרשע לא עוה"ז ולא עוה"ב. לפי דעה אחת בחז"ל בלעם אפילו לא האריך ימים, הוא היה בן שלושים ושלוש שנה כשנהרג, אז גם עוה"ז לא היה לו יותר מדי. בלעם לא קיבל מלא ביתו כסף וזהב מסלק וכאשר הלך ליטול שכר במדין, אז קיבל את השכר שהגיע לו, ואת בלעם בן בעור הרגו בני ישראל בחרב אל חלליהם". גם עוה"ז אין, וגם אין לו חלק לעוה"ב. לכן כדאי להיות מתלמידיו של אברהם אבינו ולא מתלמידיו של בלעם הרשע ח"ו. כדאי להיות מאלו שיש להם עין טובה, ורוח נמוכה ונפש שפלה, לא לרצות את מה שלא מגיע, אלא להיפך, לתת לאחרים, להיות חונן ונותן, לא להיות מאלה שרוצים מלא ביתו כסף וזהב. בלעם רוצה מלא ביתו כסף וזהב, מה אברהם אבינו לא רוצה בשכר הטרחה? הוא אינו רוצה דבר "אם מחוט ועד שרוך נעל", הוא לא רוצה כלום. זהו ההבדל בין הנפש של אברהם לזו של בלעם. אברהם היה יכול לדרוש בעד עזרה למלך סדום לא פחות ממה שבלעם דורש תמורת העזרה למלך מואב, אלא שבלעם רוצה מלא ביתו כסף וזהב ואילו אברהם אבינו לא רוצה דבר "אם מחוט ועד שרוך נעל" אינו רוצה. לאברהם אבינו אין את הרוח הגבוהה שיש לבלעם הרשע, אלא אברהם אומר "ונשתחוה ונשובה אליכם", הוא מתכוף מפני הקב"ה ואהבת החסד של אברהם אבינו, אברהם

הוא יסוד החסד בעולם. חז"ל אומרים שמידת החסד אמרה שכל זמן שאברהם אבינו היה חי, לא היה צורך במידת החסד של הקב"ה בעולם, כי אברהם אבינו מלא את מידת החסד בעולם. אברהם הוא בדיוק ההיפך מבלעם הרשע, אוכל בעוה"ז ונוחל לעוה"ב, וכדאי להיות מתלמידיו.